

– Харьков, 1994. – Т. 1. – 153 с. 7. *Петрюк П. Т.* Академик Александр Иванович Ющенко: штрихи к жизненному и научному пути известного отечественного психиатра (к 140-летию со дня рождения) / П. Т. Петрюк, А. П. Петрюк // Журнал психиатрии и медицинской психологии. – 2009. – № 2 (22). – С. 145 – 149. 8. *Резник З. И.* История рентгеновской службы Днепропетровской области / З. И. Резник // Материалы Днепропетровской межобластной научно-профилактической конференции рентгенологов и радиологов. – Днепропетровск: «Промінь». – 1965. – С. 103–105. 9. *Рейнберг С. А.* Рентгенодиагностика заболеваний костей и суставов / С. А. Рейнберг. – М. : Медицина, 1955. – Т. 1. – 640 с. 10. *Русанова С. Г.* Життя С. П. Григор'єва: шлях у медицину / Є. Г. Русанова, К. В. Русанов // Український радіологічний журнал. – 2009. – Т. 17. – С. 516–522. 11. *Сергей Петрович Григорьев* (некролог) // Врачеб. дело. – 1920. – № 12-20. – С. 12. 12. *Хармандарьян Г. И.* Эмоции и влияние их на состояние желудка по рентгеногипносуестивному методу / Г. И. Хармандарьян, К. И. Платонов, Н. М. Безчинская // Клиническая медицина. – 1933. – № 1-2. – С. 21-27. 13. *Центральний державний архів вищих органів влади України.* – ф. 342, оп. 1, спр. 76. 14. *Центральний державний архів вищих органів влади України.* – ф. 342, оп. 1, спр. 1555. 15. *Щіпановська Олена Робертівна.* Психологічні чинники психотерапевтичного дискурсу: дис. канд. психол. наук: 19.00.04 / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2005.

Надійшла до редколегії 21.05.10

УДК: 619:616.98

А. Г. КОРОЛЬОВ, канд. вет. наук., Національний науковий центр «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини»

ІСТОРІЯ ЛАБОРАТОРІЇ ВИВЧЕННЯ ХВОРОБ СВИНЕЙ У НАЦІОНАЛЬНОМУ НАУКОВОМУ ЦЕНТРІ «ІНСТИТУТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ І КЛІНІЧНОЇ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ»

В данной статье показана история одной из ведущих лабораторий Национального Научного Центра „Институт экспериментальной и клинической ветеринарной медицины” – первого научно-исследовательского института Украины в области ветеринарной медицины.

В даній статті показана історія однієї з провідних лабораторій Національного Наукового Центру „Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини” – першого науково-дослідного інституту України в області ветеринарної медицини.

The dates about history of science research of the swine diseases in National Scientific Centre «Institute of Experimental and Clinical Veterinary Medicine» is summered. The significant share of prominent Ukrainian scientists in piggery protection against epizootic treats (hog cholera, Erisipelotryx suis, pseudorabies, listeriosis etc.) is emphasized. The scientific traditions of Prof. Isaac Kulesco school in infection diseases investigations go on works of next scientific progenies.

В історії Національного наукового центру „Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини” важливе місце займає лабораторія вивчення хвороб свиней. Викладання її історії має важливе значення для оцінки діяльності цього наукового закладу з ветеринарної медицини. В деяких статтях частково висвітлена діяльність цієї лабораторії, але докладної картини названої лабораторії не існує. Тому автором була поставлена мета комплексно проаналізувати діяльність вчених цього підрозділу інституту.

Україна у всі часи свого існування займається свинарством. В свою чергу успіх цієї галузі тваринництва тісно пов'язаний з ветеринарною наукою, котра забезпечує на різних відрізках його благополуччя і боротьби з захворюваннями свиней.

В період утворення Інституту наукової і практичної ветеринарії Наркомзему УРСР (тепер ННЦ „ІЕКВМ”) найбільший ущерб свинарству наносили інфекційні захворювання, зокрема бешиха і чума свиней. Тому вже в 1926 році в інституті на основі вказівок Наркомзему УРСР був відкритий відділ по вивченню хвороб свиней[1,с. 62].

Досліди по боротьбі з бешихою свиней були направлені на пошук і розробку методів виготовлення більш ефективних протибешихових вакцин і сироваток.

Починаючи з 1932 року завідуючим відділом С. І. Висоцьким розпочаті спроби одержання нових матриксів вакцини бешихи свиней взамін матриксів І і II вакцин Д.Ф.Конєва. Але позитивних результатів досягнуто не було.

В подальші роки в інституті проводяться роботи по освіженню і перевірці матриксів вакцини Д. Ф. Конєва. Дослідженнями було встановлено, що бульйонна культура бактерій бешихи цих матриксів, котрі зберігались на протязі 34 років в музеї інституту, не згубили життєздатність, зберегли вірулентні властивості для білих мишей, голубів і кроликів, що вказувало на можливість її використання для виготовлення проти бешихових вакцин, але вони володіли все-таки слабкою імуногенністю для утворення стійкого імунітету у свиней (О. І. Похил, І. Т. Батюк).

В зв'язку з цим в інституті ведуться дослідження по вивченню антигенної структури збудника бешихи і на основі їх пропонується метод відбору штамів, які були придатні для виготовлення протибешихових препаратів (О. І. Похил). Був запропонований метод гіперімунізації коней з метою одержання протибешихової сироватки живими бактеріями, котрий знайшов виробниче застосування. Був розроблений також метод одержання сироватки за допомогою збудника, вбитого аніліновими фарбами (Б. Ю. Айзенман).

Іншою дуже актуальною проблемою створеного відділу було вивчення ефективності симультанних щеплень поросят проти чуми в підсисному віці. Дослідженнями Б. Ю. Айзенман і Ц. Рудмана в 1933 – 1934 роках була встановлена закономірність формування імунітету у поросят, які були щеплені у підсисний період. Проте симультанні щеплення проти чуми не одержали у нас широкого розповсюдження. Їх використовували як тимчасовий захід для ліквідації спалахів чуми і оздоровлення неблагополучних господарств, в основному відгодівельних, де вимушені були застосовувати симультанні щеплення[2,с. 20].

В 1930 році в інституті були проведені дослідження по вивченню формолвакцини з органів хворих чумою свиней, виготовленої по типу закордонної, але у нас вона себе не виправдала. З 1935 року О. С. Коротичем велись дослідження по створенню оригінальної формолвакцини, але і вона практичного застосування не одержала.

З 1938 року інститут продовжив роботи по створенню вакцини проти чуми, при цьому дослідження проводили в напрямку розробки кристалвіолетвакцини, котра в попередніх дослідах, виконаних завідувачем відділом І. Й. Кулеском і П. М. Кураповим, була більш імунологічно активна в порівнянні с формолвакциною. Складність створення вакцини заклалась в розробці технології імуногенного біопрепарату і його стандартизації.

В 1940 році була розроблена технологія одержання вакцини і доказана ефективність імунізації свиней проти чуми кристалвіолетвакциною, що дало змогу І. Й. Кулеску в 1941 році захистити кандидатську дисертацію.

Робота по випробуванню кристалвіолетвакцини продовжувалась і в роки Великої Вітчизняної війни в Саратові і Москві на базі Всесоюзного інституту експериментальної ветеринарії. І. Й. Кулеско проводив досліди по застосуванню кристалвіолетвакцини у свинарських господарствах Московської області, а виготовлення вакцини здійснювалося на Омській біофабриці і Саратовській НДВС.

Досліди на тваринах у свинарадгоспах Московської області були успішними. Державна комісія по перевірці ефективності вакцини в умовах виробництва в 1945 році дала позитивний висновок про результати її застосування, що дозволило інституту передати виготовлення вакцини на біофабрики. На протязі 1946 року вакцина була випробувана більш чим на п'ятдесяти тисячах свиней в різних регіонах СРСР як при проведенні запобіжних, так і вимушених щеплень і всюди сприяла запобіганню спалахів чуми і припиненню загибелі свиней. З цього часу кристалвіолетвакцина стала стандартним препаратом, при цьому на декілька років раніше як така ж вакцина, що була виготовлена в Європі. В результаті країна одержала ефективний спосіб боротьби з чумою свиней, котрий забезпечував багатомільйонну економію від запобігання загибелі і вимушеного забою хворих тварин.

Уряд високо оцінив заслуги автора кристалвіолетвакцини проти чуми свиней І. Й. Кулеска, присудив йому у 1947 році Сталінську премію [3, с. 7; 4, с. 6].

Продовжуючи роботу по удосконаленню вакцини, І. Й. Кулеско і Є. В. Андреев в 1952 році запропонували нову технологію на виготовлення, яка забезпечувала використання не тільки вірус утримуючої крові, але й інших органів захворілих чумою свиней. На технології виготовлення тканинної вакцини проти чуми свиней і спосіб її застосування авторами одержано свідоцтво на винахід. За матеріалами досліджень І. Й. Кулеском була захищена докторська, а Є. В. Андреевим кандидатська дисертації [5, с. 9].

Наявність високоефективного препарату і удосконалення комплексу ветеринарно-санітарних заходів щодо профілактики класичної чуми свиней і боротьби з нею відіграли важливу роль у ліквідації цього захворювання в Радянському Союзі.

За вислугу років і досягнення в науково-дослідній роботі і великий вклад в розвиток ветеринарної вірусології І. Й. Кулеско в 1954 році нагороджений орденом „Знак Пошани”, великою срібною медаллю ВДНГ, в 1954 і 1955

роках двома медалями учасника ВДНГ. В 1965 році йому була присуджена медаль Д. І. Івановського. В 1955 році І. Й. Кулеску було присвоєно звання професора, а в 1956 році його обирають членом-кореспондентом ВАСГНІЛ.

У відділі були проведені дослідження морфологічних і імунологічних властивостей вірусу чуми свиней з використанням методів електронної мікроскопії (І. Й. Кулеско, І. Я. Агеев, 1954–1959 рр.), розроблені методи діагностики чуми свиней за допомогою реакції дифузної преципітації за патолого-анатомічними змінами у ребрах і лейкопенії.

Вперше доказана можливість і ефективність аерозольної і пероральної імунізації свиней проти чуми і бешихи як при одночасному, так і асоційованому введенні живих вакцин (І. Й. Кулеско, А. І. Собко, О. Т. Шиков, В. І. Тертишник).

Була розроблена і випробувана у лабораторних і частково у виробничих умовах тканинна вакцина проти хвороби Ауескі (І. Й. Кулеско, О. М. Цимбал).

Велику увагу в дослідженнях відділу було приділено вивченню етіології і діагностики, боротьби і профілактики вірусного трансмісивного гастроентериту і набрякової хвороби свиней за допомогою реакції і дифузної преципітації і імуофлуоресценції (І. Й. Кулеско, М. М. Соболев, 1962–1972 рр.). Вивчені гістологічні особливості прояву цієї хвороби у поросят-сисунів (К. М. Язикова, В. М. Журавльов, 1962 р.).

З 1962 року В. Д. Настенком, а з 1965 року В. Г. Слинком і А. Н. Шипициним проведені дослідження по розробці методів діагностики і експериментальному відтворенню лептоспірозу свиней, удосконаленню методів імунопрофілактики і терапії при цьому захворюванні.

В 1963–1967 рр. під керівництвом І. Й. Кулеска були проведені дослідження по вивченню вірусної або як на той час називали її ензоотичної пневмонії. За результатами досліджень були розроблені «Рекомендації по профілактиці і боротьбі з ензоотичною пневмонією свиней» (О. Я. Пустовар).

В 70-ті роки В. А. Міщанином, М. М. Соболевим, Б. А. Ліхтманом проводилися дослідження по електронно-мікроскопічному вивченню вірусу чуми свиней, взаємодії лапінізованого і епізоотичного штамів вірусів в організмі, а також по визначенню строків вірусоносійства у перехворілих свиней.

Вперше доведена можливість і ефективність аерозольної, пероральної та внутрішньокишкової імунізації свиней проти чуми і бешихи, а також пероральної імунізації диких кабанів асоційованою вакциною проти чуми в заповідниках Біловезької Пущі і Кіровоградської області (І. Й. Кулеско, П. М. Курапов, О. Т. Шиков, Б. А. Ліхтман, В. Г. Звончик, С. Т. Соловйов, В. Г. Слинко). При цьому дослідження з аерозольної імунізації проти чуми виконувались груповим методом в умовах свинарських господарств на значному поголів'ї тварин (Б. А. Ліхтман, С. Т. Соловйов, В. Г. Звончик).

Можливість та ефективність групової аерозольної і пероральної імунізації поросят доведено і проти бешихи як в лабораторних, так і промислових умовах (І. Й. Кулеско, С. Т. Соловйов, Б. А. Ліхтман).

В 1977 році лабораторія вивчення хвороб свиней була переведена в ІВМ (м. Київ). Вимоги часу ставили перед УНДІЕВ завдання забезпечити ветеринарно-санітарне благополуччя в східній частині України свинарських господарств і тому в 1997 році в інституті утворюється лабораторія вивчення хвороб свиней на базі лабораторії мікробіології і імунології під керівництвом доктора ветеринарних наук К. Є. Конаржевського (1997–2002 рр.).

Вперше в Україні розроблений алерген для прижиттєвого виявлення свиней-вірусоносіїв при хворобі Ауескі.

Застосована інактивована вакцина УНДІЕВ проти хвороби Ауескі свиней, овець, хутрових тварин, яка не визиває серопозитивності і сенсibiliзації організму свиней [6, с. 243]. На спосіб виготовлення вакцини, алергену і культивування вірусу одержані авторські свідоцтва та патент (О. М. Цимбал, І. П. Лисенко, К. Є. Конаржевський, Т. М. Сербіненко, В. В. Самойлюк. 1974–1980; 1996–2000 рр.).

Розроблено систему викоренення хвороби Ауескі в неблагополучних господарствах і регіонах України, яка полягає в застосуванні ін активованої культуральної вакцини УНДІЕВ проти хвороби Ауескі і специфічного алергену.

Велике наукове і практичне значення мають дослідження по вивченню кишкових дисбактеріозів у телят і поросят різних вікових груп і розроблений комплексний пробіотик для профілактики і лікування шлунково-кишкових захворювань поросят. На комплексний пробіотик розроблена нормативно-технічна документація, яка затверджена Державним департаментом ветеринарної медицини (К. Є. Конаржевський, О. М. Цимбал, Т. М. Сербіненко, В. Ф. Верещака).

В період з 2002 по 2006 роки (завідуючий лабораторії С. Т. Соловійов) проводились дослідження по розробці методів одночасної імунізації свиней проти хвороби Ауескі і бешихи свиней інактивованими вакцинами; алергену і його застосування для прижиттєвого виявлення свиней-носіїв бактерій бешихи в неблагополучних пл. цьому захворюванню господарствах; імунологічної ефективності концентрат-вакцини проти бешихи свиней.

Лабораторними і промисловими дослідженнями встановлено що внутрішньо шкірна вакцинація поросят проти бешихи сухою живою вакциною з штаму ВР-2 викликає формування стійкого імунітету, який по імунологічній ефективності не поступається традиційному внутрішньом'язовому введенню вакцини згідно настанови по застосуванню.

На результати досліджень були одержані 10 деклараційних патентів (С. Т. Соловійов, Т. М. Сербіненко, Л. О. Костенко, І. В. Коровін, Т. О. Карножицька, Н. В. Калашник).

Розроблена тест-система для діагностики класичної чуми свиней в реакції імунофлуоресценції. Технічна документація на набір затверджена Державним департаментом ветеринарної медицини України. Встановлені ростові властивості різних штамів бактерій роду *Listeria* на живильних

середовищах різного компонентного складу. Визначене живильне середовище, яке забезпечує найбільший приріст бактеріальної маси в 1 см³ (М. В. Бабкін, Р. О. Кучерявенко, О. В. Прохорятюва, О. В. Годовський, Н. В. Явніков, 2006–2007 рр.). Розроблено низку державних стандартів України щодо захисних та діагностичних засобів та заходів для ветеринарної медицини.

Виходячи з реалій епізоотичної ситуації, що на сьогодні склалася у свинарстві України першочерговими завданнями наукового супроводу протиепізоотичних заходів слід вважати:

1 – забезпечення племінного свинарства ефективною вітчизняною системою оздоровлення та захисту репродуктивного поголів'я від хвороб та збудників, що останніми роками поширилися з імпортованими племінними матеріалами (репродуктивно-респіраторний синдром свиней, цирковірусна інфекція тощо);

2 – розроблення засобів та заходів моніторингу й прогнозування розвитку епізоотичної ситуації щодо особливо небезпечних та екзотичних хвороб свиней.

З 2008 року під керівництвом доцента А. І. Бузуна колектив лабораторії розпочав розроблення серії захисних та низки діагностичних препаратів для контролювання епізоотичної ситуації щодо репродуктивної та постнатальної патології у свинарстві, в першу чергу племінному. Отримані результати до клінічної перевірки двох експериментальних серій асоційованого ін активованого проєктивного препарату проти репродуктивно-респіраторного синдрому, цирко- та парвовірусної інфекції свиней засвідчили ефективність розроблених в лабораторії біотехнологічних підходів до створення першої вітчизняної вакцини зазначеної специфічності. Для діагностичного супроводу протиепізоотичних заходів у свинарстві розроблено і зараз проходять валідацію два тест-набори імуноферментного аналізу для диференціації хвороб Ауескі і Тешена, а також для під типової диференціації збудника хвороби Тешена. В межах угод з провідними ветеринарними науковими установами Європейського союзу розпочато розроблення імуноферментних тест-систем для контролювання репродуктивно-респіраторного синдрому й цирковірусної інфекції свиней, класичної та африканської чуми свиней, які були б гармонізовані з міжнародними вимогами.

Список літератури: 1. *Служение ветеринарной науке.* – Х., «Золотые страницы», 2001. – 361 с. 2. *На передовом рубеже ветеринарной науки.* – Х., «Золотые страницы», 2002. – 107 с. 3. *Бабкин В. Ф.* К 75-летию организации института экспериментальной и клинической ветеринарной медицины / В. Ф. Бабкин, Г. А. Красников // *Ветеринарна медицина*, 1998. – № 75. – С. 5–17. 4. *Бусол В. О.* Институту експериментальної і клінічної ветеринарної медицини УААН 70 років / В. О. Бусол // *Досягнення наукової ветеринарної медицини у профілактиці та боротьбі з хворобами сільськогосподарських тварин.* – Х., 1993. – С.3–14. 5. *Гладенко І. М.* 50 років наукової діяльності Українського науково-дослідного інституту експериментальної ветеринарії / І. М. Гладенко // *Ветеринарія*, 1973. – № 35. – С.3–16. 6. *Розвиток ветеринарної науки в Україні: здобутки та проблеми.* – Х., 1997. – 293 с.

Надійшла до редакції 28.05.10